

”המאריך בתפילתו”

שיחה שלישית

השכל המתבודד

”...המבין כן לא יבקש בתפילה כ”א תעודת הרגש, שיהיה לכו הישר פועל בו ע”פ טבעו. טבע האדם הישר הוא שתהי’ נפשו משתפכת מגעגועים לאלהי ישעו, ובזה תצא התפילה לפעלה ובזה תמצא ג”כ פעולתה. ע”כ צריך שתהיה התפילה מעורכת רק ברגש הלב הבריא והישר, ולא יערב עמה שאלות של חקירות מדעיות, שלפי משפט שכל האדם הקצר והנקצב רק על חוגו הקצר לא ישיג לעולם את מגמתו בענין התפילה, כי לא נוצרה סגולת התפילה בכלל המציאות ובכחות נפש האדם בשביל חידוד הכח השכלי, המתבודד חוץ מרגשותיו, כ”א בעד לכו של אדם ונפשו שצריכה להתהלך עם אלהיה כפי טבעה ותכונתה. ע”כ המאריך בתפילתו ומעיין בה, אריכות העיון המופשט, להשוות לפי שכלו ההגיוני את אפשרות שינוי רצון האלהים ע”י התפילה, מה שלא ישיג לעולם דבר זה, היא תוחלת ממושכה מחלה לב. רק סגולת טבעו הכשר והבריא הטהור הראוי להיות מתענג על ד’ בלב שלם ונפש חפיצה ושוקקה יאבד, הוא יאבד את העולם הרגשי שלו, ומאומה לא ישיג בעמל הגיונו, ומה בצע לו לאדם בהיותו כולו שכלי, וחסר לב מלא חיים ועז”¹.

”ולא יערב עמה שאלות של חקירות מדעיות, שלפי משפט שכל האדם הקצר והנקצב רק על חוגו הקצר, לא ישיג לעולם את מגמתו בענין התפילה, כי לא נוצרה סגולת התפילה בכלל המציאות ובכחות נפש האדם בשביל חידוד הכח השכלי, המתבודד חוץ מרגשותיו”, הרב שולל פה את החקירה השכלית, יש לי התלבטות איך להסביר את זה. אפשר להסביר שיש פה לרב ביקורת חריפה על סוג מסוים של שכל, הוא שולל אותו מכל וכל, השאלה אם הקב”ה משתנה או לא משתנה, לא מעניינת אף אחד, זה שאלה פילוסופית מופשטת. ואפשרות אחרת להסביר, שהרב לא שולל את השכל, השכל – שיחקור, זה תפקידו, פה הנושא זה תפילה, בתפילה לא

¹ עין איה, ברכות, פרק ט, סעיף כג.

מעניין אותי שינוי רצון, בתפילה מחקר שכלי הוא שלילי. [גם לביטוי 'מעניין', יש משמעות חיובית].

יש כמה סוגיות שרואים שהמחקר השכלי הוא מופשט, הוא צריך להשתחרר מהעולם הרגשי, לדוגמא, בסוגיה ש"אין מקרא יוצא מדי פשוטו"³, הרב מסביר שם שהשכל צריך להשתחרר מהעולם הרגשי, הרב מסביר שם גם למה. אז יכול להיות שהרב לא שולל את השכל, אבל התפילה לא צריכה את זה...

יש עוד סוגיה, על המחלוקת של חז"ל אם האישה הייתה זנב או פרצוף⁴, אם היא זנב, זה אומר שהמקום של הרגש הוא ביחסים בינו לבין השכל, אין לו מקום עצמי לחלוטין. ואם היא פרצוף, אז יש לרגש עניין בפני עצמו, עוד לפני שהוא מתייחס לשכל, גם פה יוצא, שמבחינת הרגש – התפילה – השכל לא מעניין אותי בכלל.

תפילה היא יותר הכוח של האישה – לומדים הרבה הלכות מהתפילה של חנה, אבל בכל אדם, גם באיש וגם באישה, יש את שתי התכונות האלו, בתוך כל אישיות, יש את כל המימדים כולם.

גם בתפילה, יש לה פן כזה שהיא מתייחסת לשכל, כמו בקובץ⁵, שהתפילה זה לחיות חיי שעה מול חיי עולם, לתת לתורה בסיס ארצי. מה שדיברנו, איפה נמצאים כל הכוחות האלו של תורה ותפילה, ומה מתפללים, מה קורה בתפילה, מה היחסים בין זה לבין השכל. גם במוסר אביך בהקדמה, הוא מדבר על היחסים בין הלימוד לבין התפילה, בין חיי עולם לחיי שעה, על מה אני מתפלל ואיפה זה נמצא בנפש. אבל כאן הנושא הוא אחר, התפילה עצמה, כאן לא מעניין אותי השכל.

בסוגיה של רשב"י ורבי יהודה⁶, הגמ' שם מדברת על אישתו של רשב"י, שהייתה מביאה להם אוכל, כדי שלא יצטרכו לצאת ממחבואם בביהמ"ד, בגלל שהרומאים חיפשו אותם, בסוף הם החליטו לעזוב את ביהמ"ד, ולהתחבא במקום זה במערה, כדי שאשתו לא תדע איפה הם. הרב מדבר שם על השכל של האישה, יכול להיות לה שכל גדול מאוד, אבל הוא חייב להיות בתוך העולם

² זה הנושא בגמ', "המעין בתפילתו".

³ עין איה, שבת, פרק שישי, סעיף נ.

⁴ עין איה, ברכות, פרק תשיעי, סעיף קצא-קצד.

⁵ קובץ ו, קצט.

⁶ עין איה, שבת, פרק שני, סעיף רסו.

הרגשי, הם לא ציפו ממנה להיות במדרגה שלהם בעולם השכלי, יש לה את המדרגה שלה, העולם הרגשי. אפשר לומר גם אצלנו אותו דבר, לתפילה יש גם שכל, יש שכל גם בתוך העולם הרגשי, בתוך כל אישיות יש את כל המימדים כולם, השאלה היא רק מה המרכיבים.

“כי לא נוצרה סגולת התפילה בכלל המציאות ובכוחות נפש האדם כ”א בעד לבו של אדם ונפשו שצריכה להתהלך עם אלהיה כפי טבעה ותכונתה”. זו הנקודה החשובה, “שנפשו צריכה להתהלך עם אלוקיה כפי טבעה ותכונתה”, זה תפילה, רואים שתפילה קשורה לנפש של האדם וללבו. מפה לא משמע, שאין יחס לשכל בתוך הדבר הזה. הנושא פה זה שצריך להאריך בתפילה גם בהתבוננות, אבל לא התבוננות במילים של התפילה. בתפילה של הירושלמי, יש הרבה התבוננות [אורות התורה פרק יג], אבל זה לא התבוננות מופשטת.

ההתלבטות שלנו היא, אם הביטוי ‘מופשט’, הוא חיובי או שלילי, בתפילה זה שלילי, אבל האם הרב אומר ששכל זה מושג חיובי רק שהוא לא שייך לתפילה, או שהוא אומר ששכל מופשט זה שלילי. עד עכשיו הסברנו אותו בצורה חיובית, אבל אולי בכל זאת יש בו שלילה.

אפשר להסביר את זה במובן שלילי, כמו במאמר דעת אלוקים⁷, “...למעלה למעלה מכל שיטה אריסטוקרטית, המתגדרת רק בהגיונות יבשים, שתו המוות חקוק על מצחם...”. אצל הרב יש הבדל, אם הוא מדבר בלועזית או בעברית, לביטוי ‘אריסטוקרט’ יש ביטוי מקביל בעברית, ‘אצילי’, אצילי זה וודאי לא שלילי, אם זה היה שיטה אצילית זה היה בסדר. הוויכוח בין קורח ועדתו, הוא על האצולה, יש אצולה, נכון שכל עמ”י קדוש, אבל למרות זאת יש אצולה, אבל אריסטוקרטיה היא שלילית. אפשר להסביר ש’השכל המתבודד’ זה שכל אריסטוקראטי.

אבל יכול להיות שהוא חיובי, הרב משתמש בביטוי הזה בכמה מקומות, למשל בסוגיה של מתן תורה⁸, הרב מסביר למה משה הוסיף יום אחד, “מה מחר לילו עימו, אף היום לילו עימו, הלילה מיוחד בהתעמקו בתוכו פנימה, מסתלקים השפעים החיצוניים והרוח בודד וצולל בתהומיו העצמיים, מתייחד עם הווייתו המיוחדת ומתכנס

⁷ עקבי הצאן, עמ’ קלד, למטה.
⁸ עין איה, שבת, פרק תשיעי, סעף לה.

יותר ויותר אל תוכו". היום שייך לעולם הרגשי, ביום אדם עסוק בצדדים החברותיים, הרגש - במובן הגדול שלו - חי בעולם הזה, את העולם הזה, אדם פוגש ביום. בלילה אדם מתכנס בתוך עצמו, עכשיו זה הזמן של השכל, והשכל עניינו להתעסק במושגים מופשטים, אין סופיים. אז אפשר להסביר שהכוונה 'שהשכל בודד בתהומיו העצמיים', שזה התפקיד שלו, להתבודד. לשכל יש כמה מימדים, יש את ההלכה, השכל ההלכתי, חי פה, [השכל ההלכתי - השכל המעשי - נמצא בתוך הדמיון? הדמיון זה ההיכל שלו], יש לו תפקיד מאוד חשוב, אבל הוא חי פה, אבל יש מה שנקרא 'שכל עליון', שכל עליון זה משהו שא"א להגיע אליו בצורה פשוטה, בשביל להגיע לשכל עליון אתה צריך לבנות את עצמך בצורה מסודרת, וזה קשור להתבודדות, בהתבודדות אדם נפגש עם מושגים...

הביטוי 'שכל מופשט', מופיע בעוד מקום⁹, "באמת היאוש וההשקפה בעין רעה על המציאות והבטחון וההשקפה בעין טובה, שניהם אינם באים לאדם ע"פ חילוקים בשכל החיצוני המופשט כ"א הדבר תלוי בתכונת הנפש הטובה היא אם רעה". יוצא שזה השכל המדעי. אני לא בטוח שזה שלילי, זה משהו שכלי. ובתפילה זה לא הנקודה, אבל זה לא שלילי.

בהמשך הרב משתמש בביטוי פילוסופיה, "אז ינצל מהדייקנות הפילוסופית היתירה", הביטוי הזה סוגר את הדיון שהתלבטנו בו, המשמעות שלו היא שלילית, הרב מאוד העריך פילוסופיה, שלא תבינו לא נכון, אבל מבחינה תורנית זה שום דבר.

אדון כל

"השם יתברך שהוא אדון כל המעשים לא יצר את האדם רק בשביל שכלו לבדו, כ"א בשביל כל כוחותיו הנפשיים והגופניים, והוא התקין בחכמתו שאין לה קץ ותכלית, שגם הכוחות הרגשיים שהם עיקר חיות לבבו של אדם, יהיו מוצאים בקרבת אלהים ושפך שיחם לפניו, את בית חייהם תענוגם ומשושם ומעוז צורם בעת צרה".¹¹

⁹ עי"א ברכות, פרק ז, יד, יח.

¹⁰ עין איה, ברכות פרק תשיעי, רפז.

¹¹ עין איה, ברכות, פרק ט, סעיף כג.

"השם יתברך שהוא אדון כל המעשים" אפשר להבין את הביטוי 'אדון' כמו 'דוס', שהקב"ה הוא בעל הבית פה, ככה הוא בנה את זה. אבל אפשר להבין את זה כמו שדיברנו, על הביטוי אדון¹², שהוא מבטא את המקוריות של העולם. רק את תתייחסו לביטוי אדון בצורה פשוטה. "לא יצר את האדם רק בשביל שכלו לבדו, כ"א בשביל כל כוחותיו הנפשיים והגופניים, והוא התקין בחכמתו שאין לה קץ ותכלית, שגם הכוחות הרגשיים שהם עיקר חיות לבבו של אדם". מה שחשוב פה, "שהם עיקר חיות לבבו של האדם", ז"א יש גם שכל, ויש דמיון, אלו דברים חשובים, אבל הרגש הוא "עיקר חיות לבבו של האדם", הרגש הוא עיקר הלב של האדם.

"יהיו מוצאים בקרבת אלהים ושפך שיחם לפניו, את בית חייהם". 'קרבת אלוקים' זה מתאר מקום של נוכחות. 'שפך שיחם' זה שיש עניין לשוחח עם הקב"ה. 'בית חייהם' בית זה מקום שבו אדם נמצא, גם מבחינה רוחנית, 'בית' זה מקום שבו אדם נמצא, בהמ"ק נקרא בית, "בית תפילתי", "ואני ברוב חסדך אבוא ביתך". יש פה שני דברים, א' הרגש צריך להיות קרוב לקב"ה, ב' הוא צריך כל הזמן לשוחח איתו. זה בית חייהם, זה הבית של כוחותיו הרגשיים.

התפילה של אברהם נקראת עמידה¹³, זה קשור לקובץ¹⁴, "שמחיה את השעה להיות עומדת ישר מול יניקת שפע חיי עולם" זה התפילה של אברהם. כאן זה שיח, 'שיח' זה הביטוי של התפילה של יצחק¹⁵. התפילה של אברהם מתייחסת לשכל, אצל יצחק, בגלל שהוא כ"כ פנימי וכ"כ עמוק¹⁶, אין בתפילה שלו שום שכל, והיא משיגה את העולם בצורה הכי מקורית שלו, יצחק תופס הכל באופן קיומי¹⁷, גם אצל רב יהודה¹⁸, הרגש, כשהוא נמצא במקום מאוד מיוחד, הוא מגיע ליסוד התרבותי וגם הוא מגיע עד למה שנקרא 'הבלתי בעל תכלית'¹⁹. ככה הרגש בנוי, הוא מרגיש, ולהרגיש זה התכונה הכי גדולה שיש לאדם, אדם שאין לו רגש אין לו חיים. העולם הרגשי הוא עיקר הלב, עיקר חיות הלב זה הרגש.

"תענוגם ומשושם ומעוז צורם בעת צרה". זה העומק שלהם, זה הדבר שהכי מענג את הבן אדם, המדרגה הזאת, זה השמחה של הבן אדם. זה בכלל לא משנה

¹² עו"ר א' עמ' מו "אדון עולם"

¹³ "וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד", בראשית יט, כז, ברכות כו:

¹⁴ קובץ ו, קצט.

¹⁵ אורות הקודש ג', עמ' קו.

¹⁶ עין איה, שבת, פרק ט, קלח.

¹⁷ שם, קלט.

¹⁸ עין איה, שבת פרק שמיני, ח.

¹⁹ עין איה, ברכות, פרק ג', לה.

הצרה שיש לאדם, הצרה היא בשביל שיחזור למצב הנכון שלו, המצב הנכון זה שפך שיחם לפניו.

יש תקנות של חז"ל לתפילה, לפי האבות, לפי הקורבנות, אבל בסופו של דבר יש עניין להתפלל כל הזמן "ולוואי ויתפלל אדם כל היום כולו", זה בית חייהם, זה מה שאדם צריך לעשות כל הזמן. 'השתפכות הנפש', תפילה, זאת נקודת החיים האמיתית והעיקרית של האדם, האדם צריך לחיות אותה.

כשמדברים על תפילה זה אומר שצריך להיות "דוס" חלוש כזה שכל היום אומר תהילים? אם כן אז איפה יהיו חיי הכלכלה וחיי המדינה, התרבות, איפה הם יהיו?! אצל הרב התפילה היא שושנה שנפתחת²⁰, הרצי"ה אומר²¹, שהשושנה זה כנס", יוצא שהתפילה זה החיים של עמ"י, הרגש שנשפך כל הזמן, שמרגיש כל הזמן צורך להישפך לקב"ה, זה לא תיאור דתי, זה לא חבורת דתיים שמתפללים כל היום, זה חיים מלאים של אומה.

מישהו אמר לי פעם כשכל הגברים ילמדו תורה כל היום, מי יהיה ראש ממשלה? מי יהיה חבר כנסת? ומי יהיה מדען? התשובה הדתית היא שזה נשאר לנשים...

התיאור הזה הוא עוול, א' כלפי העולם הגברי, ברור שיש קבוצה קטנה שצריכה ללמוד תורה בשקידה עצומה תמיד, אבל רוב האנשים צריכים לעשות 'לשבת יצרה'²², זה לא נקרא ביטול תורה. יש שלוש מפלגות²³, הקודש היא רק אחת משלוש מפלגות, אבל בעיקרון יש שלוש מפלגות.

וב' זה וודאי לא נכון כלפי העולם הרגשי שנשאר חסר, מפני שהאישה לא מבטאת את העולם הרגשי.

²⁰ הקדמה לעולת ראייה, עמ' יא, סעיף ב'.

²¹ עו"ר ב, בהערות עמ' תלה, ג.

²² היינו ישובו של עולם.

²³ אורות התחייה יח.

לכן חשוב להבין מה הרצי"ה אומר בהערות. הרב משתמש בביטוי שושנה, והרצי"ה מסביר את זה, "וכל שאלתיך דלהון בצלותיך ובבעותיך למלכא דיהון בה... דהכי איהי שכינתא סתימא עימא ביומא דחולה כשושנה דהיא אימא, וביומא דשבתא וביומא דחדשה וביומין טבין אתפתחת" כל השאלות, התפילות והבקשות של עמ"י, נמצאות בשושנה הזו, שנפתחת בשבת, הוא מביא את הכוזרי, שיש שלוש תפילות בשבת, "שושנה עילאה שכינתא עילאה, ואיהו ק"ש של שחרית", זה קשור לאברהם, "שושנה תנינא ק"ש דערבית שכינתא תתאה". אבל מה שחשוב לנו, מה זה השושנה הזו שנפתחת, מי שמנסה לתאר את עמ"י כעם של בחורי ישיבה, 'אומרי תהלים'...

אלף מיני זמר

אני כל הזמן מסביב לנקודה, התשובה היא אצל שלמה²⁴, זה פיסקה נפלאה. בכלל, שלמה היה אדם ענק, שלמה הכשיר את עצמו לתקן את העולם, להיות משיח, הוא רצה לתקן הכל בימיו, הוא כמעט הצליח, הוא היה הכי קרוב, חוץ ממלך המשיח אין יותר קרוב ממנו, ובשביל זה הוא היה צריך לשאת את הנשים הנוכריות, ודווקא בנות מלכים.

מסופר שם שבת פרעה הכניסה לו אלף מיני זמר, האם זה פנקס שכתובים בו אלף שירים? לומר כך זה מוזיל מאוד את הסוגיא. אלא מה שהרב מסביר, ששלמה רצה לחשוף את האנושות, הוא לא הלך לשכל - את השכל הוא הכיר, הוא רצה להיפגש עם המעמקים של המציאות, עם מעמקי הרע, את העומק של המציאות לא משיגים בשכל, במדע. בשביל זה הוא לקח אישה, אישה גדולה חיה את הגודל של החיים באופן רגשי, היא מבטאת את העולם הרגשי בצורה טובה, במיוחד אם היא הבת של פרעה. הביטוי 'בת' נמצא גם בקובץ[ו], [קצט], כתוב שמי שקוטל את הנחש זוכה לבת.

'אלף מיני זמר', 'אלף' זה לא כמות, יש ביטוי בלועזית שנקרא 'דיסציפלינה', זה משמעות הביטוי אלף, יש שפה של יחידות, עשרות, מאות, אלפים, אנחנו

²⁴ עין איה, שבת, פרק חמישי, עח.

מדברים בשפה מסוימת, לשפה יש כללים, יש שפה וכללים שמתאימים לדיונים מאוד גבוהים, ויש שפה וכללים לדיונים נמוכים, למה?
א' חבל לבזבז את השפה הגבוהה על תופעות נמוכות, ב' הדיסציפלינה הגבוהה יודעת להכיל הכל, אבל יש גם מקום למימדים האחרים. פה יש ארבע שפות, צריך להבין משהו, כל שפה יכולה לדבר על הכל, כמו שיפנית יכולה לדבר על הכל, וסינית יכולה לדבר על הכל, ככה גם הדיסציפלינות יכולות לדבר על הכל, החילוק הוא לא על מה דנים - יכול להיות שמדברים על אותו דבר בדיוק, החילוק הוא רמת הדיון, אדם יכול ללמוד מוסיקה ולשמוע אותה ברמה מסוימת, ואדם אחר ישמע אותה בצורה אחרת. גם את הרב אפשר לשמוע בצורה אחת, ואפשר לשמוע בצורה אחרת. זה המשמעות של דיסציפלינה. היא יכולה לדבר על כל נושא, אבל היא מדברת ברמה מסוימת, באותה רמה היא תבין, תעכל...

לדוגמא, אם אדם הוא איש מעשה, כל החיים שלו בנויים על פי המבנה הזה, הכל נמדד אצלו במישור המעשי. זה השפה הנמוכה של היחידות. ויש גם את התפיסה המדעית, אנשים מאוד מעריכים את התפיסה המדעית, אבל היא עדיין תפיסה מאוד נמוכה, זה התפיסה של העשרות. לא שכביכול מה שהמדענים אומרים זה לא נכון, מה שהמדע אומר זה נכון, אבל זה עדיין נמוך, כי הוא כמו 'עם הארץ שהולך אחרי אשתו'²⁵, עם הארץ הוא לא אדם טיפש, הוא אדם מאוד מדויק, אבל זה נמוך כי הוא רק מסביר מה שיש, הוא לא יוצר. לדוגמא, כל הנושא של מחקר המוח, זה כמו אדם שרואה תמונה מאוד יפה, והוא הולך לראות מאיזה עץ עשו את המסגרת, איך תקעו את הדיבל, מאיזה בד זה עשוי, צבעים כאלו או צבעים אחרים...

יש שקיעה, שקיעה אומרת לי משהו, אם השמש שוקעת במערב או במזרח, זה אומר לי משהו, אדם עומד מול זה ונדהם, משחר האנושות, הנקודה העיקרית זה שאדם רואה תמונה, רואה אומנות. יש אנשים ששואלים האם הסיבה שהשמש כתומה, זה פועל על הצבעים של העצים בצורה כזו וכזו, ויוצר צל כזה וכזה, וזה בגלל שהאטמוספירה כזאת, והקרן כזאת, והזווית של העץ ככה או ככה, זה חשוב, אבל זה שולי, כי יכול לבוא אומן ופשוט לצייר את זה ככה, וזה לא משנה שהגודל של השמש הוא כמה אלפי קילומטרים.

²⁵ עין איה, ברכות, פרק תשיעי, רה.

כמובן זה משנה כל הדברים האלו, כדי שאם השמש תעלם יום אחד, יהיה אפשר לשחזר אותה. כמו שיש מקצוע כזה, לשמר את הברק של התמונות במוזיאון, אבל זה כלום לעומת האומנות עצמה.

ככה זה גם המוח, זה בסה"כ חשמל וכימיה, מאוד מתוחכם, אבל זה לא נקרא חשיבה, זה לא אומר לי שום דבר לגבי מהויות ואידיאלים, לגביי איכויות, לגבי המושג אהבה. מי שחושב שאהבה זה סך פולסים חשמליים, אז הוא לא מבין בכלל מה האדם יכול לחדש במציאות, מה הוא יכול לחשוף במציאות, מה המשמעות האמיתית, איפה החומרים האיכותיים של המציאות נמצאים, הם לא נמצאים לא בפולסים של חשמל, ולא בכימיה. השפה המדעית היא דיסציפלינה שנייה, אולי גבוהה לעומת אנשי המעשה, סוחרי הקקאו והקמח²⁶, אבל הם עדיין עסוקים בשוליים של המציאות.

אח"כ יש את הרמה השלישית, המאות, אנשי חינוך, פסיכולוגים סוציולוגים, מטפלים, יש לזה הרבה דוגמאות. אנשים שהנושא שלהם הוא העניין החברתי, גם לתורה הם יתיחסו כך, הם יסבירו לך: בשביל מה אתה לומד תורה? בשביל שתוכל לעזור לחברה, לתת. אז כל הראש הוא כזה, הצורה שבה לומדים, שבה מלמדים, הכל נמצא שמה, בשביל מה אתה לומד? בשביל רבנות, שתדע מה לעשות...

ויש את השפה הגבוהה, צריך לדעת להבחין בין השפות האלו, המילה 'דיסציפלינה' לא מספיק חזקה פה, זה כמו מה ההבדל בין עולם עשיה לעולם יצירה או עולם אצילות, זה לא שזה על שם מעשה, שיודעים לבנות, ואלו עסוקים במדע, זה מנטליות אחרת לגמרי. לדיסציפלינה גבוהה יש נוקשות הרבה יותר גדולה, כי היא צריכה לעמוד בקריטריונים יותר גבוהים, היא צריכה לפתח שפה שתהיה מסוגלת להתמודד, לחשוף ולברר, את הסוגיות היותר מוארות, היותר מהותיות. כשמדברים על הצורה במובן הנכון שלה, ברור שהיא חיה אחרת, היא צריכה את הדיבור של עצמה, הכל צריך להיות שלה, היא חיה הכל אחרת, מלמעלה ועד למטה, היא לא יכולה להשתמש בשפות נמוכות. אדם כזה, גם כשהוא יהיה בחדר שינה, זה יהיה אחרת לגמרי.

בעלי האיכות הם גבוהים ביותר, אלו שעסוקים בכתר, לכתר אין שום תפקיד, גם לא 'לתפוס את הכיפה'. זה קשור למושג 'קיים', 'לקיים' אין שום סיבה למה

²⁶ ביטוי של היינריך היינה, על קנט.

הוא קיים, אם תהיה סיבה הוא כבר לא קיים, כי עכשיו הוא תלוי בסיבה, אם תיטול את הסיבה הוא כבר לא יהיה קיים. כל היופי הטוב והחכמה נובע מהמושג קיים, זה הרמה הגבוהה ביותר של הדיון, היא עסוקה בדברים מצד המהות מצד היופי מצד האיכות, זה הנושא פה. זה לא אריסטוקרטיה. האריסטוקרטיה ניצלה את המעמד השני והשלישי, מי שמכיר, אצל לואי ה 14, היה לו משרתים, לאחד היה תפקיד לגרוב את הגרב הימנית, ולאחד את הגרב השמאלית, אחד את התלתל הזה ואחד את זה. לאנשים האלו בעצם אין משמעות, לזה הרב קורא אריסטוקרטיה. הרב קורא לפילוסופיה, 'אריסטוקרטיה'²⁷, מה זה אומר? זה אומר שיש פה מציאות של תופעה, ולא הדבר עצמו, זה מחשבה ריקה, החיים לא מופיעים בה. אצילות זה לא ככה, אצילות זה חלק מהותי של התופעה, יש יכולת לדון על דברים מבחינה אצילית, זה יכולת טוטאלית, היא יכולה לדבר על הכל, אין דבר שהכתר לא יכול לדבר, וגם, הוא ידבר אותו ברמה הגבוהה ביותר.

למה שלמה לא לקח את הבת של ראש האקדמיה? למה דווקא את הבת של המלך? בגלל שראש האקדמיה חי את זה כבר בהארה נמוכה יותר, הבת של המלך הכניסה לו אלף מיני זמר, היא ידעה לתאר, באופן רגשי, את המציאות האנושית, את הרע.

הרע הוא בעל קסם חזק מאוד, מי שחושב שזה לא נכון, זה טעות, הרע לא הולך עם שיניים כאלו גדולות, נוטף דם, הרע הוא פסגת התרבות. זה מאוד בולט אצל פאוסט, הוא מתאר את הרע, כמה שזה נפלא, את הרע, את השטן. אם הרע הולך עם קלשון כזה, ומכוער, אז מה הבעיה, קל מאוד לתאר שזה נורא ואיום. אבל אם הרע בא בצורה מאוד מופלאה - כמו שתיארנו על ווגנר, שהוא מאוד מוכשר- אם הרע בא ככה, אז זה בעיה. בגלל שלכאורה הוא אומר את האמירה של הטוב.

אז בת המלך מרימה לפניו, וחושפת לו בדיסציפלינה הגבוהה שלה, ברמת ההסתכלות הגבוהה שלה, את מעמקי המציאות המצרית. אלף מיני זמר זה היה מאורע, כמו שמנגנים בארץ את הסימפוניה התשיעית של בטהובן, לוקחים את

²⁷ אור"ק שז.

הכלים הכי טובים, את הדמויות הכי טובות. עשו הכל כדי שזה יופיע כמו שצריך, זה היה אירוע בעל משמעות גדולה, התכוננו אליו היטב.

לזה הרב קורא השתפכות הנפש, זה כמו תפילה, תפילה זה לא להיות דוס. זה לא שכל הגברים יהיו למדנים, וכל הנשים פוליטיקאיות כאלו. זה לחשוף את מעמקי התרבות האנושית, בהארה הכי איכותית שיכולה להופיע.

יכול להיות שגם בעלי ה'מאה' יעשו את הדבר הכי איכותי שיכול להיות, אבל בעל ה'אלף' יעשה את זה בשפה גבוהה יותר, שהיא השפה שהכי יכולה לחשוף את המציאות, בגלל שתמיד הנקודה הקיומית, היא החשיפה העמוקה ביותר של התופעה, כי היא המקור, גם של השכל וגם של הרגש.